

EMPIRINOTAT

Følgerevaluering av prosjektet «Bevisste
utdanningsvalg»

Lisa Knatterud Wold
Nora Warhuus Samuelsen
Asbjørn Kårstein
Mona Stokke

Januar 2026

1	INNLEDNING	3
1.1	FØLGEEVALUERINGEN	3
2	DATAINNSAMLING	5
2.1	INDIVIDUELLE INTERVJUER	5
2.2	FOKUSGRUPPEINTERVJUER	5
2.3	GJENNOMFØRING	6
2.4	REKRUTTERINGSUTFORDRINGER	6
2.5	SPØRRESKJEMA	7
3	RESULTATER	8
3.1	ERFARINGER FRA LÆRERE, RÅDGIVERE OG KARRIEREVEILEDERE	8
3.1.1	<i>Synspunkter fra spørreskjemaundersøkelsen</i>	<i>8</i>
3.1.2	<i>Synspunkter fra intervjuene</i>	<i>10</i>
3.1.3	<i>Kjerneutfordringer i arbeidet med utdanningsvalg</i>	<i>11</i>
3.1.4	<i>Styrker ved mikrokursene</i>	<i>12</i>
3.1.5	<i>Målgruppetreff og elevengasjement</i>	<i>13</i>
3.1.6	<i>Mikrokursenes betydning for elevenes refleksjon, handlingsrom og valg</i>	<i>14</i>
3.2	ERFARINGER FRA ELEVER I TIENDE TRINN	15
3.2.1	<i>Foreldres rolle som rollemodeller og inngang til interesse</i>	<i>16</i>
3.2.2	<i>Foreldre som støttespillere og veiledere</i>	<i>16</i>
3.2.3	<i>Elevenes opplevelse av mikrokursets innhold</i>	<i>18</i>
3.2.4	<i>Hva betyr det å velge utradisjonelt?</i>	<i>20</i>
3.2.5	<i>Kjønn, normer og barrierer ved utradisjonelle valg</i>	<i>21</i>
4	OPPSUMMERING OG INNSPILL	24
4.1	OPPLEVD NYTTE, RELEVANS OG KUNNSKAPSBIDRAG	24
4.2	BETYDNING FOR DAGLIG PRAKSIS OG ARBEID MED ELEVER	24
4.3	BETYDNING FOR ELEVENES KUNNSKAP, HOLDNINGER OG HANDLINGSROM	25
4.4	NOEN SISTE INNSPILL	25
	VEDLEGG	27
	INTERVJUGUIDE ELEVER	27
	INTERVJUGUIDE LÆRERE/RÅDGIVERE/KARRIEREVEILEDERE	28

Figurliste

Figur 1: Evaluering fra deltakerne på webinar og seminar (prosentfordeling, N = 90)	8
---	---

1 Innledning

Østlandsforskning (ØF) ved Universitetet i Innlandet har på oppdrag for Likestillingssenteret gjennomført en følgeevaluering av *Bevisste utdanningsvalg* i perioden 2022-2025.

Evalueringen er utarbeidet for å gi oppdragsgiver kunnskapsbaserte innspill til justering av kursets form og innhold, samt vurdere muligheter for videre spredning.

Dette empiriske notatet sammenstiller data fra intervjuer og spørreskjema. I juni 2025 gjennomførte ØF og Likestillingssenteret et halvdagsverksted, der vi gikk gjennom resultater og diskuterte funnene i fellesskap.

1.1 Følgeevalueringen

Bevisste utdanningsvalg er et prosjekt utviklet av Likestillingssenteret for å øke kunnskapen om kjønn, kjønnsroller og kjønnsidentitet og hva det kan bety for utdanningsvalg. Prosjektet retter seg særlig mot rådgivere, karriereveiledere og lærere som underviser i faget utdanningsvalg i ungdomsskolen. Utdanningsvalg har som formål å støtte elevene i å gjøre informerte og reflekterte valg av videregående opplæring. Faget skal bidra til økt bevissthet om egne interesser og ferdigheter, og gi innsikt i utdanningssystemet og arbeidslivet. Samtidig er det et fag med stor lokal variasjon i organisering og innhold, og det undervises ofte av lærere uten formell kompetanse i karriereveiledning. Dette gjør faget sårbart for ulike praksis og kvalitet. Tiltak som mikrokurs og webinarer kan derfor være viktige bidrag til å styrke fagets innhold og relevans, og til å fremme et mer likeverdig tilbud på tvers av skoler og kommuner.

Prosjektet skal gjøre elevene bevisst på muligheter innenfor utdanning og yrke, uavhengig av kjønn og har to tiltak:

- A. Webinar/seminarrekke for lærere, rådgivere og karriereveiledere
- B. Nettbaserte mikrokurs for elever, hvorav tre er utviklet for hvert trinn på ungdomsskolen og fra 2024 et mikrokurs for videregående opplæring

Evalueringen har tre hovedproblemstillinger med underspørsmål:

1. I hvilken grad opplever deltakerne at webinar og mikrokurs er nyttige og relevante, samt bidrar til økt kunnskap om tematikken?

- Hva opplever lærerne som mest nyttig?
- Hva fungerer godt med *Bevisste utdanningsvalg* og mikrokurs?*
- Hva er kjernen i utfordringene som lærere, rådgivere og karriereveiledere står i?*

2. Hvordan opplever lærere, rådgivere og karriereveiledere at mikrokurs og webinar påvirker det daglige arbeidet?

- Hvilke erfaringer har lærere, rådgivere og karriereveiledere med å nå fram til ungdommene? Hvordan opplever det at Bevisste utdanningsvalg bidrar til dette?*
- Treffer verktøyene målgruppen?

3. På hvilke måter har mikrokursene betydning for elevenes kunnskap, holdninger og handlingsrom i utdanningsvalg?

- Hvilke tanker har elevene som har deltatt på mikrokurs om det å velge yrke?*
- Hvordan reflekterer elevene rundt det å velge utradisjonelt, og hva oppfatter de som utradisjonelle valg? (motivasjon)*

Stjernene (*) markerer problemstillinger som er lagt til i dialog med Likestillingssenteret i et møte i februar 2024.

2 Datainnsamling

Vi har gjennomført individuelle intervjuer, fokusgruppeintervjuer og observasjon av seminarer og webinarer. I tillegg har vi benyttet et kort spørreskjema for å samle inn tilbakemeldinger fra deltakere på seminarer og webinarer.

2.1 Individuelle intervjuer

Vi har gjennomført seks individuelle intervjuer med lærere, rådgivere, karriereveiledere og sentrale aktører i fylker der Bevisste utdanningsvalg er prøvd ut. Fem av seks intervjuer er gjennomført digitalt. Utvalget av informanter er gjort strategisk, med vekt på å inkludere personer som har erfaring med bruk av de to tiltakene.

Informantene vi har snakket med hadde disse stillingene og arbeidsoppgavene på intervjuetidspunktet:

1. Karriereveileder på ungdomstrinnet som underviser i faget utdanningsvalg i fire klasser, og som i tillegg arbeider som karriereveileder på fylkesnivå.
2. Rådgiver i fylkeskommunens avdeling for utdanning og kompetanse, med ansvar for karriereveiledning i skolen, herunder kompetanseheving for lærere, rådgivere og karriereveiledere i ungdomsskole og videregående opplæring.
3. Rådgiver ved en grunnskole, frikjøpt i 50 prosent stilling av kommunen for å koordinere karriereveiledningsarbeidet i kommunen.
4. Rådgiverkoordinator for rådgivere i ungdomsskole og videregående opplæring, samt karriereveileder ved et karrieresenter. Har nylig arbeidet som lærer og rådgiver ved en ungdomsskole.
5. Rådgiver i fylkeskommunens avdeling for utdanning og kompetanse. Har nylig arbeidet som rådgiver ved en ungdomsskole, med ansvar for undervisning i faget utdanningsvalg på hele ungdomstrinnet.
6. Lærer ved en videregående skole, med mastergrad i pedagogikk og fordypning i rådgivning. Har tidligere arbeidet som sosialpedagogisk rådgiver og karriereveileder.

Temaene i intervjuene omfatter hva informantene opplever som mest nyttig og relevant ved kurset Bevisste utdanningsvalg, hvilke utfordringer som fremstår som mest sentrale i lærere, rådgivere og karriereveilederes arbeid, samt deres erfaringer med å nå frem til ungdommene. Informanter som har benyttet mikrokursene i klasserommet, ble i tillegg spurt om sine erfaringer med mikrokurset og hvordan verktøyene oppleves å treffe målgruppen. Avslutningsvis fikk informantene anledning til å gi innspill til hva som eventuelt kan forbedres eller savnes ved kurset.

2.2 Fokusgruppeintervjuer

Vi har gjennomført tre fokusgruppeintervjuer, med til sammen 16 elever på tiende trinn. Intervjuene ble gjennomført ansikt til ansikt. I samarbeid med Likestillingscenteret besøkte vi fire tiendeklasser ved en ungdomsskole i Innlandet. Likestillingscenteret gjennomførte et kurs for elevene, som inkluderte en avsluttende gruppeoppgave. Kurset og gruppeoppgavene ble

justert underveis av rådgivere ved Likestillingssenteret, basert på hva som fungerte i de enkelte klassene.

Østlandsforskning inviterte på forhånd elevene til å delta i et fokusgruppeintervju i tilknytning til Likestillingssenteret sine kurs. En rådgiver ved ungdomsskolen informerte elevene og videreformidlet invitasjonen til gruppeintervjuet. Elever meldte seg frivillig og mottok i forkant et informasjons- og samtykkeskriv fra Østlandsforskning.

Vi gjennomførte tre fokusgruppeintervjuer med elever fra tre ulike klasser på tiende trinn. Gruppene besto av:

- Tre jenter og to gutter
- Fem jenter og én gutt
- To jenter og tre gutter

En intervjuguide med flere spørsmål ble benyttet i fokusgruppeintervjuene. Alle elevene fikk ordet, slik at de hadde anledning til å svare på hvert spørsmål. Samtalen bygget til dels videre på enkeltutsagn, der andre elever enten utdypet, bekreftende eller nyanserte hverandres erfaringer. I alle gruppene var det god dialog, og elevene fremsto som trygge i samtalen og hadde tillit til hverandre.

Intervjuguiden omfattet blant annet følgende temaer:

- Hva eller hvem påvirker dere mest når dere tenker på utdanning og jobb?
- Opplever dere forventninger fra foreldre eller andre når det gjelder utdanningsvalg?
- Hva husker dere best fra mikrokurset, og hva synes dere var mest interessant?
- Hva betyr det å velge utradisjonelt?
- Er det lettere eller vanskeligere for gutter eller jenter å velge utradisjonelle utdanningsvalg?

Oppfølgingsspørsmål ble stilt underveis basert på elevenes innspill under intervjuene.

2.3 Gjennomføring

Undersøkelsen er meldt til Sikt. Informantene mottok et informasjons- og samtykkeskriv i forkant av intervjuene, der det ble informert om at deltakelse i prosjektet er frivillig. I informasjonen ble det presisert at de selv kunne velge om de ønsket å delta, og at det var helt uproblematisk å ombestemme seg. Det ble også opplyst at andre på samme trinn ville delta i gruppeintervjuet, og at intervjuene ville gi rom for både individuelle svar og diskusjon mellom elevene.

Det ble benyttet lydopptak i intervjuene ved hjelp av løsningen «Nettskjema diktafon», som overfører opptakene direkte til Nettskjema for sikker lagring. Lydopptakene ble dermed ikke lagret lokalt på telefon eller pc.

2.4 Rekrutteringsutfordringer

Underveis i følgeevalueringen har det vært svært utfordrende å rekruttere informanter. Det ble forsøkt ulike rekrutteringsstrategier, blant annet invitasjoner til både individuelle intervjuer og

gruppeintervjuer, gjennomført fysisk eller digitalt. Det ble også foreslått intervjuer på kveldstid, for å imøtekomme at ansatte i skolen kan ha begrenset mulighet til å delta på dagtid.

Som følge av rekrutteringsutfordringene, ble evalueringsdesignet justert noe underveis. I juni 2025 ble ØF og Likestillingssenteret enige om å tilby tiende trinn ved en ungdomsskole et mikrokurs gjennomført av rådgivere ved Likestillingssenteret, kombinert med at ØF kunne gjennomføre fokusgruppeintervjuer med noen av elevene. Dette ble gjennomført høsten 2025.

2.5 Spørreskjema

Det er også innhentet skriftlige tilbakemeldinger fra deltakere på webinarer og seminarer. Ved avslutningen av hvert webinar og seminar ble deltakerne oppfordret til å besvare på et kort spørreskjema om arrangementet de hadde deltatt på. Samlet sett er det mottatt 90 svar fra de til sammen seks siste webinarne og seminarne.

Vi stilte fire spørsmål til deltakerne:

- 1) Hvor fornøyd er du med dagens webinar/seminar? (Svært fornøyd, godt fornøyd, det var greit, ikke så fornøyd)
- 2) Hva er det viktigste du tar med deg fra webinar/seminaret? (åpent tekstfelt)
- 3) Hva synes du fungerte bra, og hva fungerte mindre bra? (åpent tekstfelt)
- 4) Har du andre tilbakemeldinger? (åpent tekstfelt)

Nedenfor oppsummeres deltakernes svar fra spørreskjemaet.

3 Resultater

Resultatkapitlet presenterer funn fra datamaterialet, strukturert etter informantgrupper og datakilder. Først presenteres funn fra lærere, rådgivere og karriereveiledere, etterfulgt av funn fra fokusgruppeintervjuer med elever.

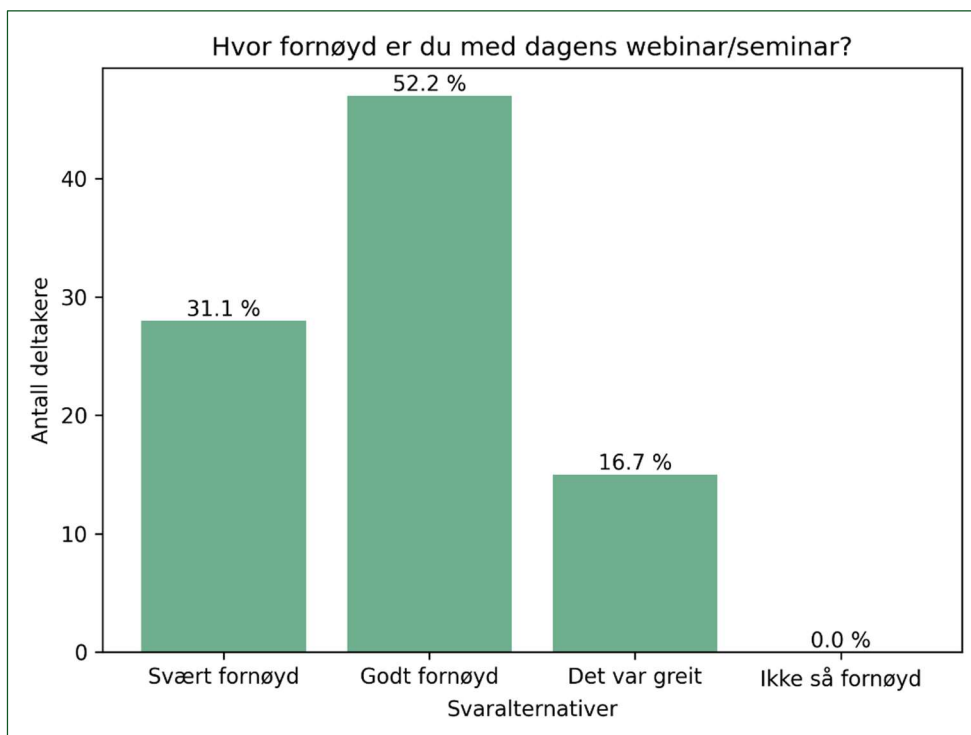
3.1 Erfaringer fra lærere, rådgivere og karriereveiledere

Dette delkapitlet presenterer funn fra spørreskjema og intervjuer med lærere, rådgivere og karriereveiledere, og belyser deres erfaringer med Bevisste utdanningsvalg.

3.1.1 Synspunkter fra spørreskjemaundersøkelsen

Det er mottatt 90 besvarelser fra deltakere på webinar og seminar. Deltakerne gir i hovedsak svært positive tilbakemeldinger på arrangementene de har deltatt på.

Totalt oppgir 83 prosent at de er godt eller svært godt fornøyd, 16 prosent synes at det var greit, mens ingen respondenter oppgir å være misfornøyd (se figur 1).

Figur 1: Evaluering fra deltakerne på webinar og seminar (prosentfordeling, N = 90)

Deltakerne hadde også anledning til å gi åpne tekstsvar på de tre neste spørsmålene. På det første åpne spørsmålet «Hva er det viktigste du tar med deg fra seminaret/webinaret?» går følgende temaer igjen i svarene:

- Økt bevissthet om *kjønn, normer og likestilling*. Mange deltakere beskriver økt bevissthet om hvordan kjønnsnormer påvirker både egne holdninger og elevenes utdanningsvalg. Flere fremhever også betydningen av språkbruk og hvordan begreper kan forme forventninger.

- *Refleksjon over egen praksis og skolens rolle.* Flere svar viser til at refleksjoner rundt egen veiledningspraksis og skolens rolle i å utvide elevenes handlingsrom. Noen peker på behovet for at både kollegiet og ledelsen involveres i arbeidet.
- *Påminnelse og faglig oppdatering.* Mange beskriver webinarret som en nyttig påminnelse om viktige temaer. Enkelte trekker også frem at de har fått ny kunnskap eller blitt inspirert til å undersøke egen praksis nærmere.
- *Bevissthet om påvirkning fra medier og algoritmer.* Flere deltakere peker på hvordan sosiale medier og algoritmestyrte innhold kan forsterke kjønnsstereotyper og påvirke unges utdanningsvalg.
- *Konkrete verktøy og tips til undervisning.* Mikrokursene og andre undervisningsressurser trekkes frem som nyttige, og flere deltakere planlegger å ta dem i bruk. Det etterspørres og verdsettes konkrete oppgaver og eksempler.

Det andre åpne spørsmålet «Hva synes du fungerte bra og hva fungerte mindre bra?» viser at deltakernes opplevelse av gjennomføringen i hovedsak var positiv, samtidig som det peker seg ut noen gjennomgående forslag til forbedringer.

Det som fungerte bra:

- *God helhet og variasjon i opplegget.* Mange deltakere trekker frem at kombinasjonen av foredrag, filmklipp, gruppearbeid og diskusjon fungerte godt. Variasjonen ble opplevd som engasjerende og balansert.
- *Erfaringsdeling og gruppesamtaler.* Flere fremhever at det var nyttig å diskutere med kollegaer og høre andres erfaringer. Gruppene ble opplevd som verdifulle for refleksjon og praksisnær læring.
- *Engasjerte og faglig sterke forelesere.* Deltakerne gir ros til foredragsholderne for å være tydelige, kunnskapsrike og inspirerende. Flere peker også på verdien av ulike stemmer og perspektiver.
- *Relevante og dagsaktuelle temaer.* Innholdet ble opplevd som aktuelt og viktig, og flere uttrykker at de tar med seg konkrete ideer og refleksjoner tilbake til egen praksis.

Det som fungerte mindre bra:

- *Tekniske utfordringer.* En del deltakere rapporterer om problemer med lyd, bilde eller akustikk, særlig i webinar-formatet. Dette påvirket opplevelsen for enkelte.
- *Høyt tempo og mye informasjon.* Enkelte opplevde at tempoet i deler av presentasjonene var høyt, og at det var vanskelig å få med seg alt innholdet. Noen ønsket mer tid til fordypning.
- *Ønske om mer dybde og konkretisering.* Noen deltakere etterlyser mer konkret statistikk, flere praktiske eksempler og tydeligere kobling til læreplanmål og undervisningsopplegg.

På det siste åpne spørsmålet «Har du andre tilbakemeldinger?» var det noe færre deltakerne som valgte å svare. Flere av svarene berører temaer som allerede er omtalt i de to foregående spørsmålene, men enkelte utdyper disse ytterligere. De positive tilbakemeldingene kan oppsummeres med at flere uttrykker at de er fornøyde med opplegget og takker for et godt og viktig seminar eller webinar. Det gis også ros til foreleserne for høy faglig kvalitet og god

formidling, og enkelte trekker frem at de ser frem til kommende webinarer og fysiske samlinger.

Tilbakemeldinger som omhandler forbedringsforslag og ønsker, viser blant annet at noen deltakere igjen peker på utfordringer knyttet til lyd, bilde og mangelfull eller sen informasjon om parkeringsmuligheter. Det etterlyses også mer oppdatert statistikk, flere praktiske eksempler og undervisningsopplegg som er tydelig knyttet til læreplanmål, særlig for videregående opplæring. En av de skriftlige tilbakemeldingene illustrerer dette:

Ønsker meg fagrettede undervisningsopplegg i tråd med læreplanmål på VGS, for lettere å nå ut til faglærere og ikke bare rådgiver som orienterer om utdanningsvalg og kjønn.

Enkelte deltakere etterspør en bredere tilnærming til likestilling, med oppmerksomhet rettet mot både gutter og jenter, samt hvordan voksne og foresatte også påvirker unges valg:

Hvordan skal en kunne påvirke de voksne til å få et mer "liberalt" syn på kjønnsroller og likestilling? Barn blir jo i stor grad påvirket av holdninger i hjemmet også. Som rådgiver møter jeg ofte voksne/foresatte som ikke tar inn over seg barnas egne ønsker om yrke og utdanning. Det er jo ikke så enkelt for barn/ungdom å stå imot sine foresatte bestandig.

Flere etterlyser mer tid til diskusjon og refleksjon i grupper, og noen foreslår å legge inn gruppeoppgaver tidligere i programmet for å styrke trygghet og engasjement blant deltakerne.

3.1.2 Synspunkter fra intervjuene

Hovedinntrykket fra intervjuene med lærere, rådgivere og karriereveiledere er at Bevisste utdanningsvalg og mikrokurset oppleves som svært nyttige, at tiltaket gir faglig påfyll, støtter lærere uten formell kompetanse i karriereveiledning og bidrar til å heve kvaliteten i faget utdanningsvalg.

Flere av informantene mener at webinarer fungerer veldig godt og peker på foredragsholderenes kompetanse og engasjement som en sentral årsak:

At foredragsholderne opprettholder den gode kunnskapen og engasjementet, det tror jeg var en suksessfaktor at så mange var fornøyde. Selv om det var digitalt så svippa kanskje mange gjennom skjermen, på en måte. Det er ikke alle webinarer hvor det skjer [...] Med tanke på at det er mange som ikke har noen formell utdanning i utdanningsvalgfaget så tror jeg dette er med på å øke kvaliteten på undervisninga hvis de tar i bruk de ressursene, som f.eks. mikrokursene.

Informanten trekker også frem at webinarer gir tilstrekkelig innhold og kompetanse til å gjøre lærere i utdanningsvalg bedre rustet til å arbeide mot kompetansemålene sammen med elevene. Flere peker på kombinasjonen av faktabasert innhold og filmklipp som særlig engasjerende og som en god pedagogisk kombinasjon. En karriereveileder uttrykker:

Det kan fort bli litt tørt og kanskje litt langdrøyt når man kjører webinarer, men jeg syns den kombinasjonen er det som gjorde at de to timene fløy.

En lærer fremhever at det mest nyttige med tiltaket er at det er bevisstgjørende. Læreren opplever særlig kultursensitivitet som et nyttig tema, og forteller at hun er sterkt engasjert i mangfold og i å fremme en respektfull og inkluderende holdning i skolen.

Det handler om å vekke bevisstheten og å ha det langt fram i pannebrasken.

Flere som fremhever fordelene ved et digitalt tilbud, som har vært avgjørende for å nå ut til langt flere enn et tilsvarende fysisk tilbud. En av informantene sier:

Jeg tror det er smart å gi et digitalt tilbud. Jeg tror ikke vi hadde fått med oss så mange utdanningsfaglærere fra et stort fylke hvis ikke vi hadde kjørt det digitalt. Dette handler jo om at utdanningsvalg faget i seg selv har kjempet for sin plass på timeplanen [...]. Det er ikke alltid lett å få vikarer, til å kunne dra. Hvor du kanskje må kjøre en time eller to timer for å møte fysisk.

3.1.3 Kjerneutfordringer i arbeidet med utdanningsvalg

Flere informanter peker på at faget utdanningsvalg ofte undervises av lærere uten spesialisering eller særlig interesse for faget, og at det mangler egnede læremidler. Ressurstilgang og faglig forankring varierer, og faget er tildeles ofte til lærere for å fylle opp timeplanen. En karriereveileder som nylig har arbeidet som lærer og rådgiver, uttrykker det slik:

Jeg tror det som er problemet for de fleste utdanningsvalglærere, det er at de har kanskje ikke erfaring engang med faget fra før og blir bare kasta inn i det fordi det er den der ressursen som kan fylles opp.

En rådgiver som nylig har undervist i utdanningsvalg i på alle trinn ved en ungdomsskole, peker på manglende faglig grunnlag:

Det er opp til hver faglærer, og det er vanskelig å lage årsplan for utdanningsvalg, når man ikke har det faglige grunnlaget. Jeg brukte to-tre år på å lage en god årsplan, som jeg utviklet selv.

En lærer ved en videregående skole forteller at mange minoritetsspråklige foreldre har sterke forventninger til barnets valg av utdanning og yrke. Foreldrene ønsker at barna skal bli advokat, ingeniør eller lege. Læreren beskriver en elev som mistrives i utdanningen, og som til tross for høyt fravær og manglende vurdering i alle fag, opplever store forventninger hjemmefra. Læreren påpeker at:

Det hjelper ikke med en individualistisk veiledning, når eleven blir fullstendig overkjørt på hjemmebane. Det vi burde gjort var å involvere far mye mer, og mye tidligere.

Læreren understreker at det krever et godt samarbeid med foreldrene, og at skolen må komme i posisjon til å bli enige med dem om at ungdom i Norge har rett til å bestemme over egne liv.

3.1.4 Styrker ved mikrokursene

På spørsmål om hva informantene opplever som mest nyttig ved mikrokursene, fremheves det at mikrokursene er lett tilgjengelige, aldersrelevante og enkle å bruke i undervisningen. De gir konkrete verktøy for å skape refleksjon og diskusjon i klasserommet, og støtter elevenes arbeid med relevante kompetansemål på en digital og engasjerende måte. Flere fremhever fordelene ved å få et ferdig og kvalitetssikret opplegg som kan tas i bruk direkte i undervisningen.

Informantene oppgir også at de kombinerer mikrokursene med annet undervisningsmaterieell, som avisartikler og arbeidsbøker. En lærer i utdanningsvalg forteller at hun utvidet mikrokurset med avisartikler fra lokale medier.

Som lærer synes jeg at kursene var veldig god støtte, for de valgte jo å samle både spørsmål og filmsnutter, noen bilder og sånne ting som har hjulpet meg. Jeg slapp å begynne å lage alt selv, for jeg fant jo ting som jeg kunne supplere med, avisartikler for eksempel, så vi kunne gjøre litt mer ut av det. Ting som var diskutert i media i nærmiljøet.

Den samme læreren forteller at det også fungerer svært godt å kombinere mikrokurset med Min framtid, arbeidsbok i utdanningsvalg.

Jeg prøvde å bolke det sammen der det kunne passe. Med flere innfallsvinkler. I åttende hadde jeg en bolke i Min framtid som heter yrker og kjønn. Det var om yrkes- og kjønnsfordeling, og da tok vi jo mikrokurset for å tenke det samtidig. I niende hadde vi en annen relevant bolke, som vi også kombinerte med mikrokurset. Ja, så det funket bra å kombinere.

Mikrokursene trekkes frem som spesielt nyttige av flere. De oppleves som relevante og engasjerende, og gir elevene mulighet til å reflektere over egne valg og kjønnsroller. Det pekes også på at mikrokursene kan bidra til et mer likeverdig tilbud på tvers av skoler. En rådgiver ved ungdomstrinnet uttrykker det slik:

Det fine med mikrokursene er at det er rett og slett så sjølinstruerende. Det er lett å gjennomføre og tilbakemeldingene, iallfall som jeg kan vite fra egen skole da, er alltid positive.

Det fine med mikrokurset, alle tre da, det er det at det er veldig lett å opprettholde en likeverdighet. For det er jo bare å kjøre løpet og hvem som helst kan gjennomføre det, egentlig, bare du gjør det etter oppskrifta som står i mikrokurset, ikke sant? [...] hovedbudskapet, er at verktøyet, i forhold til likeverdighet og kvalitet, er en glimrende måte å gjøre det på.

En karriereveileder på ungdomstrinnet trekker frem at kjønnsrelaterte perspektiver i karrierevalg er ett av flere kompetansemål i faget utdanningsvalg, og at det å kunne hente ut et ferdig opplegg som kan brukes sammen med elevene, oppleves som nyttig og positivt for å oppnå kompetansemålet.

Det å kunne hente et ferdig opplegg som man kan ta med elevene, gjør jo at man vet at man finner et ferdig produkt som er kvalitetssikra av folk som har peiling på det. Det gjør jo at det blir enklere å kunne oppnå det kompetansemålet som ligger i fag- og utdanningsvalg.

En tidligere rådgiver på ungdomstrinnet peker på at mikrokursene bidrar til å skape refleksjon rundt utradisjonelle valg på en måte som tar hensyn til elevenes individuelle situasjon og uten å låse diskusjonen til et snevert kjønnsrolleperspektiv. Som hun uttrykker det:

[...] at du skaper refleksjon hos den enkelte. Det er liksom ikke kjønn det dreier seg om, det er deg, hvem er du og hva passer for deg.

Informanten synliggjør også at mikrokursene bidrar til å synliggjøre strukturelle forskjeller og forventninger. Dette tyder på at mikrokursene fungerer som et refleksjonsverktøy som gir rom for både individuelle og samfunnsmessige perspektiver i arbeidet med utdanningsvalg.

3.1.5 Målgruppetreff og elevengasjement

Hovedbudskapet til informantene er at mikrokursene i stor grad treffer målgruppen, at ferdige og kvalitetssikrede opplegg letter arbeidet for lærere og rådgivere, og mikrokurset bidrar til å sikre kvalitet og likeverdighet på tvers av skoler.

Mikrokurset gir elevene muligheter til å reflektere over egne valg og kjønnsroller. En karriereveileder på ungdomstrinnet beskriver det slik:

Det å kombinere fakta med refleksjonsspørsmål med litt bilder som kan sette i gang prosesser hos elevene, det syns jeg er bra. Mikrokursene er jo tilpassa aldersgruppa, syns jeg, og hjelper elevene til å jobbe med noen kompetansemangler på en digital og interessant måte.

Flere lærere og rådgivere forteller at mikrokursene bidrar til å skape gode samtaler i klasserommet. Samtidig peker informantene på utfordringer knyttet til å skape engasjement blant alle elever, særlig i store og sammensatte elevgrupper. En tidligere lærer i utdanningsvalg beskriver at mikrokursene er godt lagt opp og varierte, men at utfallet i stor grad avhenger av dynamikken i klasserommet. Som hun uttrykte det:

Det jeg sitter igjen med, er at det er veldig forskjellig hvordan utfallet blir. Alt ettersom hva slags elevgruppe man har. Et år hadde jeg en elevgruppe der en av elevene var politisk engasjert, og da ble det mye lettere å få til diskusjoner. For jeg satte ut en påstand for å provosere litt, og da hev han seg på, og så var andre med. Men så har jeg også hatt grupper som har vært helt motsatt. At de ikke skjønner hvorfor vi skal holde på med dette her. Det var veldig elevavhengig, synes jeg, gruppeavhengig.

Jeg var veldig engasjert og hadde lyst til å få til gode diskusjoner, så jeg ble litt skuffet når jeg ikke fikk de med meg, og ikke klarte å engasjere elevene til å synes at dette er like spennende som jeg synes.

På spørsmål om noe kunne vært annerledes ved mikrokursene for å nå elevgruppene som er vanskelig å engasjere, svarer en av lærerne at mikrokursene i seg selv er varierte og godt utformet, med filmklipp og refleksjonsspørsmål, men graden av engasjement i stor grad avhenger av elevgruppen og de rammebetingelsene som undervisningen foregår innenfor:

Hvis det er en som for eksempel antyder at dette er kjedelig, så er det plutselig halve klassen som synes det er kjedelig. Når jeg satt med 35 niendeklassinger alene i et klasserom, med blant annet en autist uten assistent, så var det ikke så enkelt å få til så veldig mye engasjement. Så det har ikke nødvendigvis med mikrokursene å gjøre. Det har med den gruppa og de rammebetingelsene som du har.

At elevgrupper er ulike, og at mikrokursene krever tilpasning til den konkrete gruppa, bekreftes også gjennom erfaringene til Likestillingssenteret og ØF. Ved besøk i fire tiendeklasser viste det seg at det som fungerte svært godt i én klasse, fungerte mindre godt i en annen, både når det gjelder kursinnhold og gruppeoppgaver.

3.1.6 Mikrokursenes betydning for elevenes refleksjon, handlingsrom og valg

En karriereveileder som underviser i utdanningsvalg og som har benyttet mikrokurset, vurderer mikrokursene som viktige for elevenes refleksjoner rundt muligheter og utradisjonelle valg. Samtidig understreker informanten at det å skape endringer, trolig er en langsiktig prosess, der mikrokursene kan inngå som ett av flere virkemidler. Informanten viser til at en videregående skole i regionen har hatt en økning i andelen jenter som søker teknologi- og industrifag og bygg og anlegg, som følge av et tiltak der det ble etablert jentegrupper på tvers av tradisjonelle yrkesfag.

På spørsmål om ungdommene er opptatt av at mange gutter velger mannsdominerte yrker og mange jenter velger kvinnedominerte yrker, svarer en tidligere lærer i utdanningsvalg at hun ikke tror de oppfatter det som et problem.

Jeg synes ikke at de har tenkt noe på det. Jeg synes egentlig at de har tenkt veldig sånn ... det er ikke nødvendigvis tradisjonelt heller, men de så ikke på det som et problem.

Svært få av guttene valgte for eksempel helse, men i klassen uttrykte de at dette ikke handlet om manglende mot, men om egne interesser. Læreren forsøkte å problematisere hvorfor mønstrene ser ut som de gjør, blant annet gjennom å ta opp hvordan påvirkning fra tidlig alder, som farger på klær og preferanser for leker, kan spille inn. Elevene oppfattet imidlertid ikke dette som et problem, og beskrev heller valgene sine som interessebaserte, for eksempel med utsagn som: «jeg er mer interessert i biler enn i dukker». Den tidligere læreren i utdanningsvalg beskriver et langsiktig arbeid fra åttende til tiende trinn med å styrke elevenes trygghet i å ta egne valg. Hun peker på at dette arbeidet har bidratt til en gradvis utvikling hos

elevene, særlig når det gjelder selvforståelse, refleksjon og toleranse for at valg kan begrunnes på ulike måte.

Vi startet bredt. Nå tenker jeg ikke bare på bevisste utdanningsvalg, men det handler jo indirekte om det. Jeg startet veldig bredt med å tenke hvem jeg er, hva jeg er god til, interesser, egenskaper, og sånne ting, og til å ta valg. Det holdt jeg på med mye, veldig mye, det å tørre å ta valg. De elsket den valgleiken, som de kalte det. De skulle velge en av to ting, og så skulle de gå på hver sin side av klasserommet, ikke sant? Og så ble de utfordret til å fortelle hvorfor de tok det valget. Så ble de andre utfordret til å tolerere at vi tar valg på ulike grunnlag.

Informanten beskriver at hun over tid så en utvikling der flere elever turte å ta mer selvstendige valg i utdanningsvalg på tiende trinn. Dette kom blant annet til uttrykk ved at enkelte valgte annerledes enn resten av klassen, også når valgene innebar større konsekvenser, som å flytte på hybel. Informanten peker særlig på at målet ikke var at elevene nødvendigvis skulle ta utradisjonelle valg, men at de skulle tørre å ta valg basert på egne interesser og preferanser.

Jeg synes at jeg så at de fleste tok valg for seg, og ikke hva resten gjorde. Da tenker jeg at da er målet egentlig nådd selv om jeg tar tradisjonelle valg. Bare de tør å ta det valget de har lyst til selv. Det er jo det som er viktigst. Og det tror jeg var på grunn av at vi jobbet sånn med det over år, at vi bygget på det.

En lærer som ikke har benyttet mikrokursene selv ennå, beskriver at elevene i stor grad er opptatt av lønn og ofte tenker tradisjonelt rundt yrkesvalg. Samtidig legger læreren vekt på betydningen av å ta utgangspunkt i elevenes interesser og framtidsforestillinger, blant annet gjennom å løfte fram eksempler på utradisjonelle yrkesvalg. Informanten vurderer at mikrokursene ikke alene avgjør elevenes valg, men kan inngå som ett av flere elementer som bidrar til refleksjon og bekreftelse, særlig for elever som er usikre.

Mikrokurset er en liten bit av alt de holdt på med. At det hadde stor betydning for deres valg, det vet jeg ikke, men som en del av det å ta bevisste valg for seg selv, det var det jo. Men jeg tror ikke at det var det som gjorde at de bestemte seg for hva de skulle gjøre. Det kan jo ha vært noen som var usikre på seg selv, og fikk mer bekreftelse i mikrokurset, det kan det jo være.

3.2 Erfaringer fra elever i tiende trinn

Dette delkapitlet presenterer funn fra fokusgruppeintervjuer med elever i tiende trinn. Funnene gir innsikt i hvordan elevene beskriver egne utdanningsvalg, hva som påvirker disse, og hvordan de opplever støtte og forventninger fra omgivelsene.

Hovedinntrykket er at elevene i hovedsak diskuterer utdanningsvalg med foreldre, og at de opplever god støtte og veiledning fra familiemedlemmer. De legger mindre vekt på hva vennene velger. Når elevene reflekterer over hindringer for å velge utradisjonelt, legger de i hovedsak vekt på sosiale reaksjoner fra venner og forventninger knyttet til kjønn.

3.2.1 Foreldres rolle som rollemodeller og inngang til interesse

Vi spurte elevene hva eller hvem som påvirker dem mest når de tenker på utdanning og jobb, om de føler de kan velge fritt, eller om de opplever forventninger fra andre.

Flere elever beskriver at foreldres yrke eller erfaringer har hatt betydning for deres egne utdanningsvalg. Påvirkningen fremstår i hovedsak som indirekte, gjennom anbefalinger, samtaler og erfaringer elevene selv har fått ved å være med på jobb. I disse tilfellene handler påvirkningen mindre om forventningspress, og mer om at foreldrenes yrkesliv gir elevene innsikt i og interesse for bestemte fagretninger. Dette illustreres blant annet ved at elever viser til hvordan farens erfaringer og råd har bidratt til å åpne for konkrete utdanningsvalg:

Jeg har egentlig alltid tenkt litt lik linje som faren min har hatt. [...] Så da anbefalte han den TAF-greia [teknologi- og industrifag], og når jeg så den, så fikk jeg da lyst på den selv – gutt, 10. trinn.

En annen elev beskriver hvordan praktisk erfaring gjennom farens arbeid har vekket interesse, samtidig som hun selv er i en utforskende fase:

Jeg har litt lyst til å gå i pappas sine spor, på en måte. Han driver med vann og avløp. Og ja, det gjør at jeg også blir litt interessert i sånne ting da. På en måte å ha vært med på jobb og synes det er spennende å drive med. Men så har jeg også lyst til å drive med noen på helse, så det er derfor jeg ikke er helt sikker da – jente, 10. trinn.

3.2.2 Foreldre som støttespillere og veiledere

De fleste elevene beskriver foreldre, og noen ganger søsken, som de viktigste samtalepartnerne i spørsmål om utdanningsvalg. Elevene understreker at foreldrene i stor grad oppleves som støttende, og flere gir uttrykk for at de opplever frihet til å velge selv.

Jeg tror foreldrene mine støtter meg uansett hva jeg tar, og jeg er ikke sånn som på en måte tenker på hva de andre rundt meg tenker, for det er jo noe jeg skal drive med resten av livet mitt – jente 10. trinn.

Flere elever gir uttrykk for at foreldrene har preferanser, men at disse først og fremst fungerer som innspill i en dialog om interesser og muligheter:

Jeg får jo lov til å velge det jeg vil, men jeg tror at foreldrene mine har ulike tanker om ulike yrker og sånn. De har ikke noen påvirkning på det, men jeg tror de blir mer fornøyde hvis jeg tar et valg overfor et annet hånd – gutt, 10. trinn.

Den samme gutten sier at han ikke egentlig har diskutert valg av utdanning så mye med foreldrene, men at han tror det er slike tanker foreldrene har, at de ønsker det som er best for barnet sitt. En jente forteller at hun diskuterer med foreldrene sine og at det hjelper henne med å ta et valg:

De [foreldrene] har jo forskjellige meninger om yrkesfag og studiespesialisering, eller de forskjellige linjene på de forskjellige yrkesfagene

og studiespesialisering. Og hva de synes passer best til meg. Det snakker vi jo litt om da, og eventuelt om hva som jeg kunne passe best inn i da, i forhold til mine interesser og litt om hva man kan gjøre etterpå (...) det hjelper i hvert fall meg, føler jeg, for å få et litt klarere syn på hva jeg vil velge – jente, 10. trinn.

Det er nok mest foreldre som har påvirket meg, fordi de har støttet interesser og sånt, når jeg var liten, innenfor programmering – jente, 10. trinn.

Også søsken trekkes frem som referanser, særlig der de har valgt bestemte utdanningsløp, men uten at dette oppleves som bindende:

For meg så har begge søstrene mine gått på studiespesialisering, og så har jeg bare tenkt over selv hva jeg vil – jente, 10. trinn.

For flere elever fremstår også egne interesser som den viktigste faktoren i valg av videregående opplæring. Dette kommer særlig tydelig fram blant elever som har bestemt seg for idrettsfag eller helsefag, og som beskriver valgene sine som forankret i personlige interesser og opplevelsen av mestring:

Interessen min er jo fotball, og det er kanskje det som påvirker meg da. Å gå toppidrett i fotball – gutt, 10. trinn.

Jeg er første søsken som går ut, og jeg har ikke hatt noen i familien som har påvirket det egentlig så spesielt. Jeg bare vet at jeg ikke er glad i det å drive med hendene og å være ute. Jeg har alltid likt skolen. Jeg liker å si at jeg er litt skoleflink. Så jeg har alltid likt å jobbe med mennesker. Så å gå på helselinje har alltid vært det jeg tenker på – gutt, 10. trinn.

En av elevene reflekterer rundt at mange ulike faktorer påvirker valg av utdanning, både interesser, venner, foreldre og lærere:

Jeg tror det i hvert fall har mye å si om hva man interesserer seg for, hva man har lyst til selv. Men også litt det her med å kanskje vite litt hvem som tenker på det samme. Og selvfølgelig tanker rundt det blant foresatte og kanskje lærere og litt sånn type ting da, i forhold til det som kommer etter videregående og – jente, 10. trinn.

Å komme ut i arbeid raskt og tjene penger kan også være en faktor for ungdommene. En jente svarer at:

Jeg har tenkt på å gå yrkesfag i hvert fall, fordi jeg vil ut og tjene penger med en gang eller så fort som mulig. Og har tenkt på både helse, og teknologi og industrifag. Da kan man jo bli mye forskjellig. Jeg har lyst til å være i aktivitet og tjene greit med penger – jente, 10. trinn.

Vi spurte også elevene: «Hva tror dere foreldrene deres ønsker at dere skal bli?» Her uttrykker elevene at foreldrene ønsker at de tar et valg de trives med og har lyst til.

Jeg tror de bare hjelper deg å tenke på hva som er best for deg, kanskje. Men foreldrene mine ville at jeg bare skulle ta det jeg har lyst til – gutt, 10. trinn.

Jeg tror de har lyst til at jeg selvfølgelig skal få en god utdanning, men spesielt at jeg skal trives og ha det bra og få lyst til å for eksempel dra på jobb. Og det å kunne, ja, ha en hverdag hvor man kanskje gleder seg litt eller noe sånt – jente, 10. trinn.

Mine har ingen forventninger. De vil bare at jeg skal trives – gutt, 10. trinn.

Elevenes utdanningsvalg påvirkes av både familieerfaringer og egne interesser, der elevene selv opplever å ha et betydelig handlingsrom. Familie fremstår som en viktig støttearena, mens venner i mindre grad påvirker selve valget. Noen elever nevner at de tenker på hvem andre som skal gå hva, mens flesteparten av elevene forteller at de ikke prater så mye om hva de skal velge i vennegjengen.

Nei, jeg snakker ikke så mye med det om venner. Jeg heller bare spør hva de vil gå. Hvorfor liksom. Det er ikke noe stort samtaleemne – gutt, 10. trinn.

Altså, man spør jo hva man skal gå på videregående, men man spør av interesse – gutt, 10. trinn.

Og så blir det jo snakk om noen ganger, men da er det mer sånn at de har tenkt å velge det, og så på en måte sier vi det er kult og litt sånn type ting. Og spør litt spørsmål og sånne type ting – jente, 10. trinn.

En av guttene uttrykker at han har en mistanke om hva andre kommer til å velge, men tror ikke det har noen påvirkning på valget sitt uansett.

3.2.3 Elevenes opplevelse av mikrokursets innhold

Elevene ble intervjuet rett etter gjennomføring av mikrokurset som Likestillingssenteret holdt for klassene. Hovedinntrykket er at elevene opplever mikrokurset som en god påminnelse og bevisstgjøring om at bestemte kjønn ikke må velge bestemte yrker.

Flere av elevene peker på filmen der barn blir bedt om å tegne ulike yrker som det mest interessante innslaget i kurset. Filmene bidro til refleksjon rundt hvordan forestillinger om kjønn og yrker formes tidlig, blant annet gjennom medier og kulturelle uttrykk, ofte uten at man er bevisst det selv. En av elevene reflekterer slik:

Jeg tenker at tegningene for det meste var menn. Men det tror jeg ikke er bare tilfeldig. Fordi hvordan man ser på barnevideoer, barneserier, barnetegneserier, så har det vist at det ofte er menn som er i bildet [...] det er derfor også ungdommer får lære seg det uten at man har sagt det direkte til dem – gutt, 10. trinn.

Flere elever trakk frem det samme poenget, og beskrev hvordan filmen synliggjorde at kjønnsdelte forestillinger om yrker etableres allerede i tidlig barndom. En elev uttrykker dette slik:

Kanskje det at vi så at de barna, selv i tidlig alder, hadde allerede bestemt seg for hvilket yrke som var hvilket kjønn, siden de tegna jo menn på alle – jente, 10. trinn.

Samtidig ga flere elever uttrykk for at mye av innholdet i mikrokurset ikke opplevdes som helt nytt, men snarere som en påminnelse i en fase der de står foran utdanningsvalg. En elev beskriver dette slik:

Det var jo en del vi visste fra før, men nå som det kommer til den tiden hvor vi skal ta seriøse valg, så tror jeg det er greit å få litt oppfriskning. At man ikke trenger å bestemme seg ut ifra hva slags kjønnsdominert yrke det er – jente, 10. trinn.

Flere elever opplever at arbeidet med temaet i klassen var nyttig og at det kan åpne for ulike synspunkter, selv om de ikke nødvendigvis endret egne valg som følge av kurset. Som to elever uttrykker det:

Det er bra at vi gjør det, for det er ikke så ofte vi snakker om sånne temaer. Så det er jo fint at vi får prata om det – gutt, 10. trinn.

Og at kanskje vi får hørt litt hva andre tenker om det vi diskuterte, og kanskje åpne nye synspunkter for de som eventuelt hører på deg, eller for oss selv – jente, 10. trinn.

For enkelte elever ble dette særlig knyttet til betydningen av å gi bekreftelse til dem som vurderer utradisjonelle valg. En elev peker på at kurset kan gjøre det lettere å stå i egne valg:

Hvis det er en gutt som sitter der og tenker at han vil bli noe innenfor helse, så kan det hjelpe å tenke at det er ok. At man får en beskjed om at det går helt fint, selv om ingen andre tar det – jente, 10. trinn.

Noen elever reflekterer også mer overordnet rundt hvordan kjønnsdelte forestillinger om yrker fortsatt er normalisert, og at dette nettopp gjør det nødvendig med påminnelser og bevisstgjøring. En jente formulerer dette slik:

Jeg tenkte at det er noe vi alle vet, men at vi trenger kanskje en påminnelse om det her og der. Fordi det er såpass normalisert hvor kvinner og menn skal jobbe, at man kan glemme det en gang i blant. Det er ikke ofte du går inn på et sykehus og så ser du bare menn. Men det er mulig. Men det er bare ikke noe vi tenker over, og kanskje husker – jente, 10. trinn.

To andre jenter reflekterer også rundt dette:

Det er på en måte noe vi vet, men som man ikke tenker så mye over. Det har på en måte alltid vært sånn. At menn driver med sånne ting, og damer driver med sånne ting – jente, 10. trinn.

Men det burde jo ikke vært sånn at menn føler at de ikke kan bli sykepleier bare for at det bare er sånn det alltid har vært. Det burde jo være sånn at de også kan bli det uten å, ja, bli kalt homofile. Fordi noen er jo sånn at de liker å ta vare på mennesker, og noen liker å være i fysisk aktivitet, og sånn er det jo med alle uansett om du er dame eller mann. Så er det jo forskjellig. Det er jo ikke sånn at alle damer vil bli sykepleier heller – jente, 10. trinn.

Flere elever mener at et slikt tema med fordel kunne vært tatt opp tidligere i skoleløpet.

Avslutningsvis reflekterer én elev over hvordan kurset ikke bare påvirker egne valg, men også hvordan hun vil snakke om kjønn og yrker til yngre barn hun møter i hverdagen. Dette illustrerer hvordan mikrokurset kan bidra til større bevissthet rundt temaet, også utover elevenes egne utdanningsvalg:

Jeg sitter barnevakt, og jeg kjenner jo små som skal ta valget de også. Så det er kanskje å ikke legge så stor vekt på kjønnsinndelingene av yrket, men heller vise at de kan velge hva de vil – jente, 10. trinn.

Kurset bidrar til økt bevissthet om tidlig påvirkning, kjønnede forestillinger om yrker og betydningen av å kunne gjøre valg på egne premisser.

3.2.4 Hva betyr det å velge utradisjonelt?

Når elevene beskriver med egne ord hva det vil si å velge utradisjonelt, knytter de dette både til kjønn, til hva som oppleves som vanlig blant jevnaldrende, og til bredere forestillinger om hvilke utdanninger og yrker som er mest utbredt.

For enkelte elever handler utradisjonelle valg primært om å velge noe som bryter med kjønnsdominerte mønstre. En gutt beskriver dette som å velge en utdanning der eget kjønn er i mindretall, og viser til BUSK (barne- og ungdomsarbeider med studiekompetanse) som et eksempel på et jentedominert utdanningsvalg.

Andre elever beskriver utradisjonelle valg mer generelt som det å velge noe annet enn de mest kjente og «vanlige» yrkene. I disse beskrivelsene handler det mindre om kjønn alene, og mer om avstand til etablerte forestillinger om hvilke yrker som er mest typiske:

Jeg tenker at når man tenker på yrker, så tenker man på helt vanlige som lærer og brannmann og sånne simple yrker. Men hvis man tar noe mer man ikke har hørt om, så er det kanskje litt mer utradisjonelt – gutt, 10. trinn.

Andre kombinerer disse perspektivene, og peker på at utradisjonelle valg både kan handle om kjønn og om å velge noe som ikke er vanlig:

Det kan være at du går inn i et yrke som ikke er tradisjonelt sett mest av ditt kjønn, eller at du kan ta et yrke som ikke er vanlig – gutt, 10. trinn.

For noen elever handler det å velge utradisjonelt også om å skille seg ut fra vennegjengen og å gjøre egne valg, fremfor å følge flertallet:

Å skille seg litt ut, på en måte, fra hva alle de andre velger. Jeg tror det er veldig mange som velger feil, på en måte, siden de vil følge det alle de andre gjør – gutt, 10. trinn.

I fortsettelsen av det understreker en annen elev betydningen av å velge ut fra egne ønsker, og ikke andres valg:

Det er jo kjedelig, fordi jeg tenker at du burde velge det du selv vil, i stedet for å velge noe vennene dine velger – jente, 10. trinn.

Flere elever nyanserer forståelsen av hva som oppleves som utradisjonelt, og peker på at dette er kontekstavhengig. Et valg kan oppleves som utradisjonelt for noen, men ikke for andre, avhengig av kjønn, vennekrets, familie eller utdanningsmiljø. En elev beskriver dette slik:

Det trenger ikke være utradisjonelt for alle. Det kan være utradisjonelt for ditt kjønn, eller deg og din vennegjeng, eller familien din – jente, 10. trinn.

Disse utsagnene viser eksempler på at elevene har en sammensatt og reflektert forståelse av begrepet utradisjonelle valg. Utradisjonelle valg forstås ikke som én fast kategori, men som noe som avhenger av sosiale normer og kjønnete forventninger.

3.2.5 Kjønn, normer og barrierer ved utradisjonelle valg

Elevenes refleksjoner viser at det er delte oppfatninger om hvorvidt det er lettere eller vanskeligere for gutter eller jenter å velge utradisjonelt. Samtidig peker utsagnene mot tydelige kjønnsforskjeller i hvordan støtte, reaksjoner og forventninger oppleves i vennegjengen.

Flere elever mener at jenter i større grad får støtte dersom de velger mannsdominerte utdanninger, og at slike valg ofte oppfattes som positive eller «kule». Samtidig beskriver flere gutter at det kan være vanskeligere for gutter å velge kvinne­dominerte utdanninger. To jenter formulerer dette slik:

Jeg tror folk bare synes det er kult om en jente velger noe som er mer mannsdominert. Men omvendt så blir det litt mer sånn at folk dømmer deg mye mer om du er gutt og velger noe som er litt mer feminint – jente, 10. trinn.

Jeg tror det er vanskeligst for gutter, fordi jeg tror det er så normalisert at de skal være tøffe og brutale, i hvertfall blant vennegruppen dems. Hvis en kompis sier at han vil bli helsesykepleier, så blir det kanskje litt rart for de – jente, 10. trinn.

Flere gutter beskriver at reaksjonene i vennegjengen ofte tar form av erting snarere enn direkte motstand. En gutt beskriver hvordan slike normer særlig gjør seg gjeldende i guttegrupper:

Jeg tror guttene blir mer mobba om de skal inn på helse enn hva jentene blir om de skal inn på bygg. Av vennegjengen sin da [...] jeg tror jo ikke de mener det, men du blir jo kalt femi og sånn om du skal inn på BUSK for eksempel. Ja. Så det er kanskje litt sånn, de mener det jo sikkert ikke, men det er jo, fordi det er kvinne-dominert da, at det blir kalt, at du da blir kalt femi, eller feminin for det da. Og da tror jeg at gutta i vennegjengen hadde mobba meg litt om jeg skulle inn på BUSK – gutt, 10. trinn.

Samtidig nyanserer flere gutter dette bildet ved å understreke at ertingen ikke nødvendigvis er ment alvorlig, og at de fleste kompisene trolig ville respektert valget:

Jeg hadde ikke mobba [jentenavn] om henne skulle inn på bygg, men hvis [guttenavn] for eksempel skulle inn på BUSK, så hadde jo jeg ikke ment det, men jeg hadde jo ertet han litt – gutt, 10. trinn.

Jeg tror alle hadde respektert det. Men noen av dem hadde kanskje ledd litt mer av det og trodd litt mer at det var tull – gutt, 10. trinn.

En av elevene understreker at man skal ha et yrke i veldig mange år, og at det er viktig å velge det man selv vil. På spørsmål om hva man kan gjøre om man får slike kommentarer, bør man ignorere de som kommenterer, mener en av elevene.

Ikke bry oss egentlig, hvis vi bare ignorerer de kommentarene, selv om de ikke mener det liksom. Hvis vi ignorerer de, så bare stopper de. Det er det vi kan gjøre, tror jeg – gutt, 10. trinn.

Mens guttene i større grad beskriver risiko for erting, fremhever flere jenter at de opplever støtte i egne vennegjenger, også når de vurderer mannsdominerte utdanninger:

I min jentegjeng støtter de veldig på det at man kan bli det man vil – jente, 10. trinn.

Flere elever peker også på at miljøet på utdanninger med sterkt kjønnsdominert sammensetning kan oppleves som utfordrende aller annerledes. For noen jenter knyttes dette til bekymring for risikoen for å bli utestengt sosialt:

Hvis jeg for eksempel hadde startet på bygg, så hadde det sikkert gått fint, men da kommer man mest sannsynlig inn i et miljø med mest gutter. Og det blir litt annerledes – jente, 10. trinn.

Jeg tror også at når kvinner er på byggfag og såne ting, at kanskje de gutta der har mer miljø med hverandre. Og at hvis det kommer en kvinne, så kanskje det er lettere å utestenge henne på en måte. For de har allerede et miljø – jente, 10. trinn.

I tillegg løftes fysiske krav frem som en mulig barriere, særlig for jenter som vurderer mannsdominerte yrker. Flere elever, både jenter og gutter, peker på at slike yrker oppfattes som fysisk tyngre:

Kanskje fysisk sett er det kanskje vanskeligere for jenter om de skal inn på bygg og elektro og sånt. Det er jo ofte litt tyngre og mer der man må bruke mer muskler. Og guttene er jo biologisk sett sterkere enn jentene – jente, 10. trinn.

Menn er jo generelt sterkere enn oss damer, og da blir det jo på en måte til at de driver med de jobbene som trenger mer muskler, ja, fysisk arbeid. Sånn som brannmann. Det er jo damer som er brannmenn også, og det er jo ikke noe problem i det. Men de tror jeg på en måte må trene enda hardere enn mennene da. Noen jobber trenger mer krefter, og menn generelt har mer krefter enn damer da, på en måte. Og det er bare sånn det er – jente, 10. trinn.

I en diskusjon mellom flere jenter blir også forventninger om å måtte bevise egen kompetanse tydelig. Flere uttrykker at kvinner i mannsdominerte yrker må prestere bedre enn menn for å bli anerkjent:

Ja, altså hvis for eksempel hun vil være pilot, så hun skal føle mer responsibility. Fordi folk kommer til å si, å, det er en jente som kjører. Så hun må prove herself, kanskje – jente, 10. trinn.

Ja. Du må være bedre enn mennene for at det skal være bra nok. Og om du ikke er like god som en annen mann, så er det bare fordi du er dame – jente, 10. trinn.

Samtidig gir enkelte elever uttrykk for at kjønn ikke spiller en avgjørende rolle i deres egne utdanningsvalg. Disse elevene beskriver at de i liten grad reflekterer over hvorvidt valget er utradisjonelt, og heller legger vekt på egne interesser. På spørsmål om hva de tenker om å velge noe som ikke er vanlig for deres kjønn, svarer en av elevene:

Nei, jeg har egentlig ikke satt tanken på så mye av det. Jeg går fra hva jeg har lyst til, eller hva som interesserer meg og hva jeg har lyst til. Og sikkert litt fra hva folk sier og anbefaler og sånne type ting. Men jeg har ikke noen interesser om å gå på noe utradisjonelt – jente, 10. trinn.

Når elevene reflekterer videre over hvorfor det kan være vanskelig å velge utradisjonelt, knyttes dette både til forestillinger om hvilke kvaliteter som kreves i ulike yrker, og til antakelser om at disse kvalitetene er ulikt fordelt mellom kjønnene.

4 Oppsummering og innspill

Dette kapitlet oppsummerer hovedfunnene fra evalueringen av Bevisste utdanningsvalg, strukturert etter de tre overordnede problemstillingene. Oppsummeringen bygger på spørreskjemadata, intervjuer med lærere, rådgivere og karriereveiledere, samt fokusgruppeintervjuer med elever i tiende trinn.

4.1 Opplevd nytte, relevans og kunnskapsbidrag

Evalueringen viser at både seminar/webinar og mikrokurs i stor grad oppleves som nyttige og relevante av lærere, rådgivere og karriereveiledere. Deltakerne gir gjennomgående svært positive tilbakemeldinger på faglig innhold, formidling og tematisk aktualitet. Tiltaket bidrar særlig til økt bevissthet om kjønn, normer og likestilling, samt om hvordan språklige og kulturelle forventninger kan påvirke elevers utdanningsvalg.

Webinarene og seminarene beskrives som et viktig faglig påfyll, særlig for lærere som underviser i utdanningsvalg uten formell kompetanse i karriereveiledning. Mange fremhever at tiltaket gir økt trygghet i møte med kompetansemålene i faget, og fungerer som en påminnelse om skolens rolle i å utvide elevenes handlingsrom. Samtidig trekkes det frem at kombinasjonen av forskning, eksempler og konkrete undervisningsressurser bidrar til at tematikken oppleves praksisnær og relevant.

Mikrokursene vurderes som et viktig bidrag fordi de gir konkrete verktøy som kan tas direkte i bruk i undervisningen. De oppleves som aldersrelevante, digitale og enkle å tilpasse ulike undervisningsopplegg. Flere informanter peker på at mikrokursene bidrar til økt refleksjon både hos elever og lærere, og at de gir et felles utgangspunkt for å snakke om kjønn, normer og utdanningsvalg.

Samtidig synliggjør evalueringen noen utfordringer i arbeidet med utdanningsvalg. Manglende faglig forankring, varierende ressurstilgang og begrenset tid til planlegging og samarbeid preger mange læreres arbeid. I tillegg pekes det på at forventninger fra foresatte, særlig i enkelte grupper, kan begrense elevenes reelle handlingsrom.

4.2 Betydning for daglig praksis og arbeid med elever

Mikrokursene fungerer godt som støttende verktøy i undervisningen. Lærere og rådgivere beskriver at mikrokursene gir struktur og innhold som gjør det enklere å arbeide systematisk med faget utdanningsvalg.

Verktøyene vurderes som godt tilpasset målgruppen, både når det gjelder språk, form og innhold. Flere informanter trekker frem at kombinasjonen av film, refleksjonsspørsmål og gruppeoppgaver bidrar til engasjement og samtale i klasserommet. Samtidig uttrykker noen av informantene at elevenes respons og engasjement i stor grad påvirkes av rammebetingelser som klassemiljø, gruppedynamikk og elevsammensetning.

4.3 Betydning for elevenes kunnskap, holdninger og handlingsrom

Når det gjelder mikrokurset, gir elevene fra tiende trinn uttrykk for at kurset er en god påminnelse og bevisstgjøring om at bestemte kjønn ikke må velge bestemte yrker.

Særlig filmen der barn tegner ulike personer og yrker trekkes frem som et sterkt virkemiddel. Den bidrar til å synliggjøre hvordan forestillinger om kjønn og yrker formes tidlig, ofte uten at man er bevisst det selv. Elevenes refleksjoner viser at mange oppfatter disse mønstrene som holdninger de tar for gitt, og at mikrokurset bidrar til å sette ord på noe de tidligere ikke har reflektert systematisk over.

Når elevene beskriver egne utdanningsvalg, legger de i hovedsak vekt på interesser og trivsel. De opplever støtte fra foreldre, snarere enn uttalte forventninger til at de skal velge spesifikke utdanninger eller yrker. Samtidig synliggjør intervjuene tydelige sosiale normer knyttet til kjønn, særlig i vurderinger av hva som oppleves som utradisjonelt.

Når elevene reflekterer over barrierer for å velge utradisjonelt, peker de på sosiale reaksjoner, særlig i vennegjenger, forventninger knyttet til kjønn, og forestillinger om fysiske eller personlige egenskaper. Guttene beskriver i større grad risiko for erting ved valg av kvinnedominerte utdanninger, mens jentene i større grad trekker frem støtte fra egen vennegjeng, men også bekymring for å komme inn i mannsdominerte miljøer og måtte bevise egen kompetanse.

For elevene bidrar mikrokurset til refleksjoner rundt å ta utradisjonelle valg, gi språklige verktøy for å snakke om kjønn og yrker, og kan gi bekreftelse til elever som vurderer valg utenfor etablerte normer.

4.4 Noen siste innspill

Hovedtyngden av innspill til videreutvikling er gitt gjennom løpende dialog og møtene underveis i evalueringen. Vi har allikevel lyst til å gi noen innspill basert på besøket på ungdomsskolen, refleksjoner fra elevene gjennom intervjuene og observasjon i klasserommet. Dette kan brukes til små justeringer i det videre arbeidet.

Bruk av filmer med etterfølgende spørsmål til refleksjon fenger både på webinar/seminar og i klasserommet. Alle mikrokursene har allerede mange gode filmer og refleksjonsoppgaver. I intervjuene med elevene kom det fram at filmen om barneskoleklassen og barna som skal tegne yrker og sette navn på personene gjorde mest inntrykk.

Når det gjelder gruppeoppgaven for tiende trinn, der elevene skal lage en brosjyre om et yrke med høy andel menn eller kvinner, ser ikke ut til å fungere optimalt innenfor den tidsrammen som var til rådighet. Det kom fram av intervjuene at det var usikkerhet rundt hvordan man skulle løse oppgaven praktisk, som hva slags format og hva slags program man skulle bruke for å løse oppgaven. Dette så ut til å ta bort fokus fra refleksjoner rundt temaet, og er kanskje også noe tidkrevende.

Samtidig så vi at fokusgruppeintervjuene med elevene fungerte veldig godt, og elevene hadde mange gode refleksjoner og samtaler i løpet av intervjuene. Når det gjelder tiende trinn, tror vi derfor at det kan fungere godt å gi elevene enda flere refleksjonsoppgaver, som kan

gjennomføres i par eller i små grupper. Det finnes allerede mange gode eksempler i kursene, blant annet diskusjon av påstander som «Det er lett å velge elektrofag hvis du er jente» og «Hvordan kan du støtte venner og medelever som velger annerledes?», eller refleksjonsspørsmålene etter filmen om babyen som blir kledd i stereotypiske farger («hvilke yrker tror de at babyen med rosa klær kan velge»).

Som en konkret gruppeoppgave for tiende trinn, tror vi det kan være mer nyttig å for eksempel diskutere spørsmål som «Hvordan kan du støtte venner og medelever som velger annerledes?», enn å jobbe med brosjyren. Målet vil være å bidra til at alle føler seg trygge og at de opplever valgfrihet rundt det valget de tar.

En annen observasjon fra klasseromsbesøkene, er at mikrokursets format ikke fungerer så godt å vise i plenum. Kunne mikrokurset heller utvikles som gode, universelt utformede PowerPoint-presentasjoner, med det mer utfyllende manuset til læreren? Samtidig er det viktig å videreføre de engasjerende filmene.

Vedlegg

Intervjuguide elever

Del 1: Utdanningsvalg og påvirkning

- a) Hva/hvem påvirker dere mest når dere tenker på utdanning og jobb?
- b) Føler dere at dere kan velge det dere vil, eller er det forventninger fra andre?
- c) Snakker dere med foreldrene deres om skole og jobb? Hva tror dere foreldrene deres ønsker at dere skal bli?

Del 2: Erfaringer med mikrokurset

- a) Hva husker dere best fra mikrokurset dere hadde?
- b) Hva synes dere var mest interessant eller nyttig?
- c) Var det noe dere syntes var vanskelig å forstå eller snakke om?
- d) Hvordan var det å diskutere disse temaene i klassen?
- e) Tror du mikrokurset får dere til å tenke annerledes om utdanningsvalg eller yrker?

Del 3: Kjønn og utradisjonelle valg

- a) Hva betyr det å velge utradisjonelt, tror dere?
- b) Tror dere mikrokurset gjør det lettere å snakke om kjønn og utdanningsvalg?
- c) Ut ifra det dere har jobbet med i dag, hva tenker dere om å velge noe som ikke er vanlig for deres kjønn?
- d) Tror dere det er lettere eller vanskeligere for gutter eller jenter å velge utradisjonelt? Hvorfor?

Intervjuguide lærere/rådgivere/karriereveiledere

Vi har invitert dere til gruppeintervju fordi dere har tatt kurset Bevisste utdanningsvalg. Vi skal følgevaluere dette kurset og formålet er å dokumentere deltakernes erfaringer og å vurdere om noe bør justeres og videreutvikles i kursets form og innhold.

Dere kan gjerne komme med eksempler fra undervisningen eller dialog med elever, men vi vil gjerne understreke at det er viktig at dere ikke gjengir informasjon om enkeltelever, det vil si informasjon som gjør at vi eller kollegaer kan identifisere hvilke elever dere snakker om.

1. Kan du starte med å fortelle hvor og hva du jobber med nå?
2. Hvordan fikk du vite om kurset Bevisste utdanningsvalg?
3. Hvis du skal trekke fram noe - hva opplever du som mest nyttig med kurset Bevisste utdanningsvalg?
4. Hva er kjernen i utfordringene som lærere/rådgivere/karriereveiledere står i?
5. Hvilke erfaringer har du som lærer knyttet til å nå fram til ungdommene? Hvordan bidrar Bevisste utdanningsvalg inn i det?
 - I hvilken grad vil dere si kurset er nyttig og relevant?
 - I hvilken grad opplever dere å ha fått mer kunnskap om tematikken?
6. Dersom dere har benyttet mikrokursene – kan dere si litt om hvordan dere opplever det?
 - Hva opplever dere eventuelt som mest nyttig med mikrokurset?
7. Hvordan treffer verktøyene dere har fått gjennom kurset målgruppen?
8. Er det noe dere savner i kurset, eller som dere tenker burde vært annerledes?
9. Kan dere si noe om på hvilken måte mikrokursene har betydning for elevenes kunnskap, holdninger og handlingsrom når det gjelder utdanningsvalg?